

Memòria d'un presoner del camp de concentració d'Horta

Carme Martín

Fotos **Arxiu família Guilera**

El camp de concentració de Sant Joan a Horta, va ser inaugurat el 10 de febrer de 1939 per ordre del Cuartel General del Generalísimo, en principi no fou creat amb la voluntat que fos un camp de concentració de llarga durada, però el fet que Catalunya es mantingués rebel fins al final i que Barcelona ja tenia més d'un milió de persones, van propiciar que es mantingués en actiu fins l'abril de 1940.

Situat en un lloc ben comunicat just davant de la carretera de Cornellà a Fogars de Tordera (passeig de la Vall d'Hebron i per on ara passa la ronda de Dalt), principal via de comunicació amb la barriada d'Horta i ubicat entre la carretera que comunicava Sant Cugat amb Barcelona (la de la Rabassada) i la que unia Horta amb Cerdanyola, pel punt anomenat Forat del Vent.

No tenia problemes d'abastament d'aigua atès que Horta estava situada entre muntanyes i disposava de nombrosos torrents, mines i pous d'aigua per abastir l'edifici, però el fet que fos un edifici inacabat, propiciava que no disposés de serveis sanitaris, ni cuines, ni habitacions adequades. Els presoners dormien a terra amb una manta i la majoria de finestres no tenien vidres, sumat al fet que els mesos de gener, febrer i març, fossin especialment freds i més a Horta que està a peu de muntanya. Tot plegat, va propiciar que el dia a dia dels presoners fos molt dur.

Les seves necessitats es feien en una mena de latrines comunes consistents en uns taulons i d'uns bidons per recollir els detritus, sense cap mena d'intimitat i qui en volia un mínim havia d'esperar l'ombra de la nit. Hi havia unes dutxes en condicions pessimes que facilitaven un mínim de neteja personal, però només es podien utilitzar de tant en tant. El menjar era escàs i dolent, consistent en un pa de munició en forma de panet, llunes de sardines que havien d'obrir a cops de pedra donat que no disposaven de cap estri que es pogués fer servir per obrir-les, perquè estaven rigorosament prohibits.

El camp de concentració d'Horta, era un complex format per dos edificis de grans proporcions rodejat d'un tancat de filferro. El Pavelló de Llevant constava de soterrani, semisoterrani, planta baixa i quatre pisos i el de Ponent, de soterrani i planta baixa, i estava a mig construir.

El fet que els edificis no estiguessin

Maria Escofet i Josep Guilera

Josep Guilera quan era jove

acabats era un dels al·licients per als carcellers, atès que propiciava que l'exèrcit no hagués de gastar masses energies i material per condicionar-los, donat que en teoria, havia de tenir una vida útil limitada.

Els recintes eren propietat de la Casa de la Caritat vinculada a la Diputació Provincial, per tant, un cop clausurat no haurien de donar explicacions a cap propietari molest.

Des del moment que els soldats republicans eren capturats se'ls fitxava i eren traslladats a camps de concentració com el d'Horta. N'hi havia d'altres en tot Catalunya, on els presoners eren desarmats i desposseïts de tota documentació personal per evitar que la poguessin destruir, allà eren classificats en tres grups – oficials, classes i soldats – segons la unitat militar a la qual pertanyien.

Es calcula que en el moment de major ocupació hi havia en el camp entre 12.000 i 15.000 presoners, civils (que eren catalogats com a *varios*) i militars, i es calcula que uns 115.000 presoners varen passar pel camp de concentració d'Horta en l'any i escaig que va estar obert.

Des del camp d'Horta la majoria es destinaven a camps de treball, un sistema d'explotació laboral totalment extrajudicial amb la qual es castigaven uns homes contra els quals no existia indicis suficients per ser sentenciats en consells de guerra.

Els presoners en les seves cartes pràcticament es limitaven a demanar allò que necessitaven, roba neta, menjar, cigarretes i paper, no acostumaven a queixar-se de la seva situació, ni a demostrar emocions negatives que poguessin neguitejar els seus familiars, i si ho feien era més aviat al comunicar-se amb els amics propers o amb la promesa, el que la tenia.

Fins aquí la informació sobre el camp d'Horta aconseguida gràcies al llibre *La memòria històrica del campus Mundet*, d'Andreu Besolí, Aram Monfort i Maribel Ollé, dels pocs llibres que han fet un estudi acurat al respecte, atès que ni els propis habitants del barri d'Horta no en coneixien l'existència fins fa ben poc, la memòria del qual ja es va preocupar el franquisme d'esborrar-ne el rastre, fins i tot la fesomia exterior del pavelló de Llevant va ser modificada quan es van construir les Llars Mundet.

Entrem ara a tractar les novetats que s'aporten sobre el particular, les cartes i documents que Maria Guilera Escofet, filla d'un del homes que va estar durant tres mesos internat en el camp de concentració en qüestió, que va trobar a les golfes de casa dels seus pares i que vuitanta anys després surten a la llum.

Maria Guilera no vol que quedi oblidat el patiment dels milers de presoners que van sofrir les conseqüències d'un confinament injust, en situacions extremes, després d'haver patit una guerra que va durar tres anys i que van tenir la desgràcia de perdre. Ella ens ha facilitat proves materials de la seva existència: un sobre dirigit al camp de concentració, un formulari on es recollien les dades dels interns i cartes del seu pare a la família des del recinte, i de la família al seu pare Josep Guilera, natural d'Avinyonet del Penedès.

ELLA MATEIXA HO EXPRESSA D'AQUESTA MANERA :

“Les cartes i altres documents que cedeixo són per a nosaltres, la família de Josep Guilera, alguna cosa més que retalls de paper escrit.

Les cartes demostren el pas del pare, entre el maig i el juliol de 1939 pel Camp de Concentració de Presoners d'Horta, on va arribar procedent de França i abans de ser destinat a un camp de treballs forçats al Valle del Roncal (Navarra) fins el 1941. Allà durant 18 mesos el pare i altres presoners van construir una carretera a pic i pala.

El seu delictes, com el de tants d'altres, haver sigut fidel a la República. Ell feia el Servei Militar a Barcelona el juliol de 1936, quan va esclatar la guerra i va anar voluntari al Front d'Aragó.

A casa no es va parlar mai de la guerra. Era una casa de vençuts. Però justament aquest silenci imposat, sempre va tenir un paper important a les nostres vides.

Les cartes s'han conservat a les golfes durant més de 80 anys i ara crec que ha arribat el moment de cedir-les a les institucions, com a documents de la nostra memòria col·lectiva.

No són documents escrits per a la literatura. Són retalls de vida. En elles el presoner fa arribar a la seva família, a la seva promesa, al seus amics... les seves angúnies, les seves necessitats, els explica com han de demanar l'aval (que mai va arribar), el pa, les llunes de sardines que necessita per a sobreviure.

La família, la promesa i els amics fan el que poden per ajudar-lo. Penso com devien patir per arribar des d'Avinyonet al Camp d'Horta, portar-li menjar, roba neta, alguns diners.

També hi ha cartes del seu germà Pere, pres al Penal de Cartagena i al seu germà petit, Frediquet, un adolescent de 15 anys que viu a la casa dels pares i que gairebé no ha pogut anar a l'escola.

L'únic motiu que ens porta a fer aquesta cessió de documents és que la seva lectura ens serveixi a tots plegats per evitar el patiment que va suposar la guerra i la posterior repressió que sense cap mena de compassió van patir els vençuts”.

Avinyonet del Penedès (Barcelona) 22 de gener de 2019

Maria Guilera Escofet

RELACIÓ DE CARTES

D'algunes de les cartes, només escollirem aquell tros que creiem important per il·lustrar l'article

12/05/39: Carta de Josep Guilera a Antonio Aguilera

«El paquete está en mi poder con sus tres panes, uno de ellos con comida, tabaco y ropa... Ya procuraré en tener el sábado de la próxima semana el paquete de ropa sucia que vosotros cuidaros de ir a recoger el mismo día. Para el jueves necesito mucho pan, tabaco y papel y a ser posible también un par de latas pequeñas de sardinas... Pensad en el cuñado de Ramon y diréis a aquella mujer de cal Pisana que su yerno de S. Cugat se encuentra aquí con otros del mismo pueblo»

12/05/39: Carta d'Antonio Aguilera a Josep Guilera

«Enterados de tu situación en campo de concentración de Barcelona (Horta), haremos todo lo necesario para tu extradición, como también que en los momentos no te falte los cuidados posibles...»

Referente al aval esperamos un día de estos tu padre llegue a esta con él en su poder para cursártelo lo más pronto posible. Entretanto tu señora madre vendrá todos los días en el sitio en que hoy la has visto para poder verte y facilitarte lo que de momento te hiciese falta.»

18/05/39: Carta de Josep Guilera a la seva mare

«...En el aval procuráis que ponga el Vº Bº de la Guardia Civil de Vilafranca que firmen en él los comerciantes y propietarios de más solvencia.»

Según datos el aval tiene que estar firmado por el Alcalde y el Vº Bº de dos industriales.

Para dar más validez al documento conviene que firmen en él dos militantes de Falange Española...»

CONTINUA A LA PÀGINA SEGÜENT

RELACIÓ DE CARTES

18/05/39: Carta de Josep Guilera a la seva promesa

«...te presentaste el domingo y perdiste un día que además te resultó triste i aburrido.

Como se hace muy difícil hablar por lo lejos que tenemos que estar, los que estamos en el camp de los que se hallan fuera procura ponerte de acuerdo con mi madre y venís las dos a verme el sábado a una hora determinada... Adéu, salud Maria meva».

18/05/39: Carta de Maria Escofet a Josep Guilera

«Estimado José: el domingo por la mañana subimos a esta montaña que te encuentras tu para ver si te podíamos ver...

Al llegar allí a la carretera vimos que toda la gente gritaba y vosotros no se os veía nada de tan lejos.

Por mediación de un chico que subió a la guardia te mande un papel por que tu supieras que estaba allí.....» [no va servir de res].

21/05/39: Carta de Josep Guilera a Maria Escofet

«Estimada Maria: Vivo en una habitación con quince o veinte jóvenes que cuatro meses antes eran valientes soldados y hoy prisioneros de guerra. Entonces sus manos empuñaban un fusil y del cinto pendían bombas mortíferas, ahora aquellas manos son útiles para lavarse, afeitarse i matar piojos y de su cinto no cuelga sino ropa sucia llena de parásitos.

En la explanada del campo una inmensa muchedumbre privada de libertad acababa la santa misa y entre aquella un hombre seguía como automatizado sus gestos i movimientos.

No ponía atención en el acto religioso que estaba celebrando ni pensaba en las personas que tenía el deber de amar y vivir por ellas. Absorto, el dolor y la alegría poco reflejo en su corazón obtenían, el recuerdo y la filosofía de años y años pasados que por ser de la juventud hubiesen tenido que ser los más hermosos de su vida, le habían convertido en inmune.

... su afán era uno, mandar, gobernar y escalar la cumbre para tener a sus pies bajo su yugo a la humanidad que tan mala es y que tan mal le había hecho...»

25/05/39: Carta de Josep Guilera als seus pares

«Ahora mismo creo que nos van a dar la libertad a todos y en el caso que así no sea, dentro de un término de días no fijo, nos pondrán en batallones de trabajadores que podría ir a trabajar lejos de aquí y entonces si que tendría necesidad de dinero. Porque no os imagináis el hambre que pasan estos muchachos que se encuentran aquí y su familia no lo sabe y no les envía nada...»

29/05/39: Carta de Frediquet a Josep Guilera

«José: Dios haga la gracia que sea cierto que dentro de pocos

INSPECCIÓN CAMPOS DE CONCENTRACIÓN PRISIONEROS			N.º
TRIBUNAL CLASIFICADOR DE PRISIONEROS Y PRESENTADOS			
Como Secretario de este Tribunal Clasificador, certifico: Que al prisionero cuya ficha se inserta a continuación,			
Apellidos	Edad	Estado	
Nombre			
Naturaleza			
Domicilio			
Fecha en que pasó a la zona Nacional			
Tiempo que ha permanecido concentrado			
Concepto que ha merecido a la Jefatura			
Servicios beneméritos o destacados que hubiera realizado			
le ha sido concedido provisional por estar comprendido en el artículo 2.º apartado de las Instrucciones de 12 de Abril de 1939 del Cuartel General del Generalísimo.			
Y para que conste y le sirva de documento de identificación y garantía se extiende la presente.			
Barcelona, de		de 1939	
		Año de la Victoria	
EL INTERESADO		EL SECRETARIO	

días nos podamos abrazar y vivir el resto de nuestra vida juntos. Tu padre... »

07/06/39: Carta de Maria Escofet a Josep Guilera

«Esta semana vendré a verte, no sé si será el sábado por la tarde o el domingo por la mañana. Haces los posibles por salir como aquel día... Me pondré en donde nos fuimos con tu madre...»

19/06/39: Carta de Josep Guilera al seu germà Pere

«Les daré una sorpresa [als pares] pues he conseguido ingresar en las oficinas y ello me permite poder salir bastante a menudo fuera del campo y al mismo tiempo todas las semanas te dan un permiso para ir a Barcelona...

A mi no me escribas ya que es posible que mi estancia en este Campo no sea larga. Hazlo a casa y ellos ya me trasladaran...»

10/07/39: Carta de Josep Guilera als seus pares

«Estimados padres: Ayer me inscribí voluntario a un batallón de trabajo. La causa ha sido el haber efectuado un detenido estudio de mi situación y sacar la conclusión de que a mi me conviene ganar tiempo para esperar días de más calma que los actuales. Voy a plantearos el plan que sigo y que empecé a preparar desde mi entrada a España. Como todo el que tenga la más pequeña causa ya lo envían a un batallón por un tiempo indefinido y se que el informe que me extenderán en el pueblo, aunque esté muy bien hecho, no me evitará de ir a él, he determinado ganarles la delantera con el fin de que tarden un poco más en cogerme, si es que lo logran.

Espero que al pasar al batallón quedaran mis antecedentes que tengo en el campo casi suprimidos y si somos previsores antes no se enteren en el pueblo del lugar donde me halle, van a pasar dos o tres meses y de aquí a entonces pueden ocurrir muchas cosas... Se rumorea que nos vamos a Figueras, de todos modos, es cosa probable pero no segura....

Estoy fuerte y sano y dispuesto a soportar lo que se presente...»

Colla d'amics a l'any 1936

Barcelona (Exito) 27 de junio de 1939
Año de la Victoria

Estimado hermano: Apurocho todas las cosas que tengo para decirte algo de mi vida por medio de letras ya que de palabra desgraciadamente año y medio han transcurrido sin poderlo hacer. Ahora mismo un muchacho que trabaja conmigo en las oficinas de este campo va a salir con libertad y se llevará esta carta para echarla al correo más próximo del lugar donde te encuentres.

En una carta que te mandé ayer te decía de una manera muy indefinida, que gozaba de cierta libertad; voy a detallarlo para que te puedas hacer cargo de tal como es.

Ante todo tenemos un pase con el cual podemos salir fuera del campo siempre que nos convenga o sea que si vienen nuestros padres y Frediqueta verme puedo estar junto a ellos y con entera libertad, si me conviene comprar un pan, plátanos o cualquier cosa.

Finalment, tal com la seva filla ens indica, en Josep va ser enviat al Valle del Roncal a Navarra, on es va construir a pic i pala una carretera fins el 1941.

Com a colofó cal indicar que l'1 d'octubre de 2019 Maria Guilera va fer donació de les cartes del seu pare escrites des del camp de concentració d'Horta, a l'Arxiu del CRAI Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació, de la Universitat de Barcelona, situat al Pavelló de la República, a la fi que en tinguin la cura adequada i es converteixin en documents d'utilitat per a futures investigacions relacionades amb la Guerra Civil.

Maria Guilera i Carme Martín (dreta), en el moment de fer entrega de les cartes al Pavelló de la República

L'ESCOLA DELS SALESIANS, CAMP DE CONCENTRACIÓ

Segons fonts fiables, malgrat no existeix documentació al respecte sinó el testimoni de persones que hi van estar presoner, durant 1939 i per un temps indeterminat, l'escola dels Salesians fou utilitzada com a camp de concentració. Així tenim el testimoni de Miguel Morera soldat republicà, que després de passar per altres camps i un cop acabada la guerra digué «que no era pas millor el col·legi dels Salesians d'Horta transformat en camp de concentració». Antoni Quintana apunta que el col·legi dels Salesians l'anomenaven el camp de Sant Jordi i allà estaven ubicades les oficines del camp de concentració, donat que l'edifici estava en millors condicions que el de la caserna Macià (nom amb què es coneixia els edificis del que va ser camp de concentració després de la guerra). Ramon Planta, que visqué tres anys a can Marcet dedicat al servei de la família-Marcet Planàs, també assegura que ho fou.

